

I

En sommarförmiddag under något av detta sekels första år satt en av mina bästa vänner och jag på en veranda i skärgården söder om Stockholm och funderade över det annalkande livet som pensionärer. Min vän gav uttryck för viss ängslan. Hur i all sin dar skulle tillvaron utan jobb gestalta sig?

I likhet med så många andra begåvade kvinnor i sin generation hade min vän engagerat sig starkt i sitt yrkesliv, gjort karriär och självfallet funnit mycket tillfredsställelse och identitet i professionen. Förvisso hade hon bildat familj, fått barn och barnbarn som var oändligt viktiga. Någon brist på intressen utanför arbetet led hon inte heller och vänkretsen runt omkring henne var vid och varierad.

Men ändå: Arbetslivet strukturerar vår tillvaro mer än någon annan enskild funktion i vår vardag. Arbetet styr dygnets rytm, sorterar veckodagarna, skiljer helg från söcken, skänker oss ledighetens sötma i kontrast mot jobblunkens kärvare smak av krav och band. Arbetet ger tillvaron relationer och proportioner. När människor förlorar jobbet, förlorar de inte bara sin stabila försörjning, de förlorar inte sällan sitt livssammanhang.

Så nog fanns det väl anledning till en smula oro för min vän och för alla i vår krets som varit relativt gifta med sina arbeten och som nu snart skulle skiljas även om skilsmässan också var förenad med förväntningar: Att i stor utsträckning själv få råda över sin tid hade ju varit en utopisk tanke genom alla år.

Mitt bidrag till diskussionen vid detta frukostbord på sommarverandan var en smula övermodigt:

Jag har stökat undan mitt, deklarerade jag. Jag har varit igenom skärselden.

Mitt fasta arbete lämnade jag i praktiken 1987, låt vara att jag uppbar lön från Aftonbladet fram till 1 januari 1995. När vårt samtal ägde rum hade jag sysselsatt mig själv i mer än femton år. Det hade varit jämmer och gny i början, vilket framför allt berodde på att jag var bara fyrtiotvå år gammal när jag plötsligt stod utan befattningar, funktioner och uppdrag inom det yrkesområde där jag hade verkat från 21 års ålder. Om jag inte själv insisterade på att få någonting att göra kunde jag gå hemma och slå dank dag ut och dag in utan att min efterträdare som politisk chefredaktör på Aftonbladet lade sig i. I själva verket tyckte han nog att det var lika bra att jag inte dök upp så ofta på redaktionen även om han inte sade det till mig och ännu mindre till sig själv. Ingen tycker någonsin om att ha sin företrädare på en utsatt post tätt inpå sig, allra minst om man har blivit efterträdare under så kupppartade förhållanden som var för handen på Aftonbladet då jag halkade av chefredaktörsstolen.

Men det ordande sig till sist, myste jag belåtet sedan jag hade påmint om depressionens eviga november i mitt liv under åren 1988–91.

Efter år av vilsenhet hade jag hittat fram till en idealisk tillvaro som författare, föredragshållare, frilansskribent och engagerad hundägare. Jag hade mycket att göra och arbetade periodvis hårt men i det stora hela bestämde jag över min tid och trivdes gott med det.

Och detta liv kan jag fortsätta att leva så länge hälsan och huvudet står mig bi, framhöll jag. Något utfärdat ”bäst före” datum behöver jag inte konfronteras med och det privilegiet tänker jag slå vakt om.

Jag skulle aldrig komma på tanken att ta något fast jobb mera, tillade jag. Omställningen då, för länge sedan, var så dyrköpt, att den är det sista jag tänker skänka bort.

Efter en stunds tystnad gjorde jag dock en liten reservation, som en tankelek bara:

Det finns faktiskt en anställning som jag kanske ännu skulle kunna överväga att ta emot, sent i livet, ifall jag blev erbjuden den, sade jag. Ifall jag blev tillfrågad om jag vill bli Allmänhetens Pressombudsman (PO) så skulle jag nog reflektera.

Det kunde jag tryggt säga. Olle Stenholm, som var PO vid denna tid, hade precis fått sitt förordnande förlängt med tre år. Olle och jag var så pass jämnåriga att när han hade avverkat sin tid som PO skulle även jag vara för gammal. Det var nog ingen risk att jag någonsin skulle behöva ta ställning till om jag ville bli PO eller inte.

Bakgrunden till min lilla spekulation var den att jag i tio års tid, från augusti 1989 till 1 juli 1999 hade varit ledamot av Pressens Opinionsnämnd som representant för Publicistklubben, först som suppleant sedan som ordinarie ledamot. Uppdraget var det roligaste av alla roliga förtroendeuppdrag jag har haft förmånen att inneha i egenskap av författare och journalist med dokumenterat intresse för etiska frågeställningar. Jag hade engagerat mig starkt i nämndens sammanträden under alla åren som ledamot och därefter skrivit en del i ämnet både som kolumnist och författare.

Den 7 maj 2007 på eftermiddagen, två år efter de förflugna orden till min vän, blev jag uppringd av Publicistklubbens och Pressens Samarbetsnämnds ordförande teve-journalisten Stig Fredrikson. Stig inledde med att framhålla att han inte ringde för att be mig vara med i någon PK-debatt. Nehej, tänkte jag, då är det nog något med teve. Det var det inte. Stig Fredrikson undrade om jag ville bli Allmänhetens Pressombudsman.

Olle Stenholm hade tragiskt dukat under för sin cancer den 25 januari 2007. Svårigheterna att hitta en ny ordinarie PO hade visat sig större än vanligt. Stolen hade stått tom månad efter månad. Jag hade hört mitt namn nämnas i spekulationerna om efterträdare till Stenholm men fäst mycket litet avseende vid dem. Dels för att mitt namn var ett bland ganska många. Dels för att jag precis hade fått upp farten med ett bokmanus och helt enkelt hade tankarna på annat håll.

”Jaha, nu har han kommit ned på bottenskräpet”, tänkte jag när Stig Fredriksons fråga efter rätt många sekunder landade i mitt medvetande. Jag yttrade väl något i den stilen för jag minns Stigs torra konstaterande: ”Nej, du är den första jag ringer.”

Min spontana impuls var att avböja av skäl som jag har redogjort för: Jag försörjde mig bra med det jag höll på med och levde ett gott liv med fyrfotingarna Index och Taiga som fick uppta mycket av min dag. Jag bad ändå om betänketid. Jag ville trots allt suga på erbjudandet en stund.

Ganska snabbt samma eftermiddag tog jag telefonen och ringde till mina grannar och vänner tvärs över gården vid Färgargårdstorget i Stockholm. De hade ofta hjälpt mig med hundarna när jag hade varit ute och rest. På en rak fråga kom ett rakt svar: De kunde mycket väl tänka sig att vara dagmatte och -huse åt taxarna om behov uppstod.

Nu började Stig Fredriksons erbjudande smaka sött av frestelse på min tunga Oemotståndlig frestelse: Att sextiotvå år gammal få en sådan här utmaning är en gåva man ska ta emot, tänkte jag. Den tveklösa hjälp som erbjöds mig att lösa hundproblemet som kunde lägga band på mina nyväckta lustar, såg jag som ett tecken i skyn. Det var meningen att jag skulle få bli PO.

En ljudlig suck av lättnad letade sig mot vårrymden över Stockholm när Stig Fredrikson redan följande dag, den 8 maj, fick mitt besked att jag accepterade anbudet. Kriget i Pressens Samarbetsnämnd, som är huvudmannaoorganisation för de pressetiska granskningsorganen Allmänhetens Pressombudsman och Pressens Opinionsnämnd, om vem som skulle bli ny PO, hade utmynnat i att mitt namn till sist var det enda som inte väckte uttalat motstånd någonstans. Hade jag tackat nej hade Samarbetsnämnden i princip varit tillbaka vid ruta ett. Sommaren närmade sig.

Utnämningen av mig till PO mottogs väl i medierna. Såvitt jag minns hördes inte en enda kritisk röst, vilket jag finner värt att påpeka eftersom det sedermera har publicerats många osanningar om den saken, framför allt på nätet men också i traditionell press.

Eftersom jag var upptagen med att färdigställa manuskriptet till boken ”Taxar, kärlek och sorg” bestämdes det att jag skulle tillträda mitt ämbete den 17 september 2007. Månaderna från maj fram till dess blev omtumlande. Jag gladdes åt ”upphöjelsen” som det hette i många artiklar om Sveriges första kvinnliga PO, som dessutom var finländare. Men jag ängslades också av naturliga skäl.

I juni dog min älskade tax Index, hunden Hund i mitt liv. Inte helt överraskande men ändå plötsligt. Jag sörjde honom på det där rena intensiva sättet på vilket man sörjer hundar: Otröstligt och ändå litet leende ömt. Jag skrämde slag på en och annan journalist som hade sänts ut för att porträttera nya PO. Mitt i intervjun började ”granitblocket”, som man sedermera skulle komma att kalla mig i Expressen, oförmodat storgråta. Kanske låg det något ominöst i att förväntan var så genombruten av sorg den sommaren? Det bodde mycket avsked i mötet med livet som låg framför mig.

Jag oroade mig inte så mycket över själva substansen i det uppdrag jag hade åtagit mig, jag trodde nog jag skulle klara av det. Alla de tio åren i Pressens Opinionsnämnd – inte att förväxla med den tidigare apostroferade huvudmannorganisationen Pressens Samarbetsnämnd – hade givit mig en god inblick i sakfrågorna, i den pressetiska granskningsprocessen och jag visste hur road jag var av att lösa de principiella dilemman pressetiken består av. Dessutom hade jag fungerat som spökskrivare åt Rolf Alsing i dennes egenskap av ansvarig utgivare för Aftonbladet. Jag författade då och då utgivarens skrivelser till PO i anledning av någon anmälan från allmänheten som hade inkommit mot tidningen. Jag var mer filosofiskt lagd än Rolf, inte i alla lägen så polemisk som han, vilket kunde vara till fördel för tidningen när den skulle försvara eller i varje fall förklara en helt oförsvarlig publicering.

I den mån jag kände en och annan fjärl i magen på grund av mitt nya åtagande, så var det främst för att jag insåg, inte bara att jag skulle bli tvungen att byta liv, ruta in mig i långa dagar på jobbet där jag tidigare hade valt min egen, förvisso ganska disciplinerade arbetstakt. Jag skulle också iklä mig en chefsroll och inte minst inta

en offentlig befattning, något jag hade lovat mig själv att aldrig någonsin göra efter pinan knappt tjugo år tidigare.

Ja, jag hade rentav försörjt mig ett antal år på att åka runt i Sverige och hålla föredrag om min bok ”Makten och kvinnligheten” där jag bland mycket annat analyserade vad makt och offentlighet gör med våra personligheter, särskilt om vi når positioner i mycket unga år. Jag hade skrivit om narcissismen, det karaktärsdrag som får oss att söka strålkastarljusets bländande sken men även en egenskap som kan utvecklas sekundärt, som en följd av att vi axlat jagförstorande roller. Jag hade skrivit om beroendet som rollerna framkallar och jag hade oräkneliga gånger uttalat den där meningen ”aldrig mer”, aldrig mer skulle jag låta mig lockas. Samma mantra som jag en sommar en gång för inte så länge sedan hade yttrat i morgonsolen på skärgårdsverandan.

Nu var jag plötsligt där igen, hickade jag en smula förskräckt för mig själv. Men jag tröstade mig med att jag ju faktiskt inte var ung längre. Min identitet var ganska befast vid det här laget, föreställde jag mig.

Och det var den kanske. Uppslukad av min roll blev jag inte längre, i varje fall inte så blint som förr i tiden. Men att vara Allmänhetens Pressombudsman är ingen lek ens för en äldre dam med något sånär stabil självbild och mättat behov av att behaga. Positionen är utsatt av många skäl. Medierna, det svenska samhällets granskare, finner sig inte alltid väl till rätta med att själva granskas – en konsekvens av Sveriges starka tryckfrihetstradition som har genererat en relativt upphöjd journalistisk självbild. Även om medierna ofta kallas för den tredje/fjärde statsmakten (beroende på vilken makt-delningslära man tillämpar) talar journalisterna inte gärna om sig själva i termer av makthavare. De anser sig tillhöra en kast för sig i samhällets sociala skiktning. Journalister är inte vana vid att se bjälken i sitt eget öga även om de jämt påtalar grandet i alla andras. Beklär man ett ämbete som har till uppgift att gå pressen inpå livet hör det till befattningsbeskrivningen att tåla offentligt ovett. För att stå ut med det måste man ta skydd bakom sin roll, gå i inre exil så

smått med det mänskliga och det sårbara. Man måste precis det jag hade tagit skada av i mina unga karriärsugna dagar.

Allt detta visste jag ju efter trettio år i svenska medier. Men vid sireners sång glömmer man det man vet och frågan är om inte fladdret i magen talade om för mig att jag måhända hade fjättrat mig en smula slarvigt vid livsformen jag aldrig skulle överge, vid vardagsharmonin jag hade erövrat med sådan möda?

II

Jag har alltid skrivit. Från folkskolans första klass till studentexamen tolv år senare var uppsats mitt bästa ämne, tillika min stolthet och min plåga, driven som jag var av både iver och prestationsångest. I läroverket, Lönnbeckska samskolans mellanstadium beundrade jag gränslöst min modersmåls lärare Börje Mattsson, skolans legendariske lektor i svenska, senare överlärare i samma ämne vid Svenska Normallyceum i Helsingfors. Ja, jag svärmade nog för honom så som unga flickor kan svärma för äldre män, i detta fall en auktoritativ, distanserad, och vänligt intresserad fadersgestalt, tillåten att drömma kyska erotiska drömmar om i motsats till vad ens riktiga fäder lånar sig till.

Börje Mattsson hade för vana att inför klassen högläsa den uppsats han vid varje skrivtillfälle särskilt hade fäst sig vid. Han valde litet olika sorters texter, från faktaspäckade, väldisponerade, språkligt korrekta alster till mer kåserande, fartfyllda för att inte säga en smula konstnärliga krior. En solig marsdag 1960 fick jag för första gången i mitt då femtonåriga liv uppleva den besvarade kärlekens eller i varje fall den stora utvaldhetens fullbordade ögonblick när Börje Mattsson, inför en förtjust skrattande klass, läste upp mitt opus "Hur man badar en hund".

Visst har det väl blivit en och annan sådan stund till i mitt liv men den första var förstås särdeles ljuv och dessutom omätligt sporrande, något jag dess bättre var i tillfälle att tala om för min forne

lärare si sådär trettiofem år senare, när vi av en slump möttes på Söderströms förlag i Helsingfors. Han log en smula generat när jag rätt upp och ned tackade honom för att han bidragit till att länka in mitt liv på den bana som skänkt mig så många svåra utmaningar men också så mycket glädje. Vad jag inte berättade för honom var att det tog år för mig att komma över den sorg som snart nog skulle avlösa den där fjärran marsdagens leende lycka: Senare samma vår stod det klart att Börje Mattsson gjorde sin sista termin som lärare i svenska i min skola. Till hösten skulle han befordras till överlärare vid lyceet som inte tog emot flickor.

Idag när livet och dess bana sakta men säkert vänder in på upploppet kan jag vid en tillbakablick konstatera hur nära förbundet skrivandet har varit med sorgen i mitt liv – en överlevnadskonst vid alla separationerna som hört kärleken till sedan jag föddes.

Jag lärde mig både läsa och skriva tidigt, långt före skolåldern. Jag hängde helt enkelt på min ett år äldre bror som också var tidig med dessa färdigheter. Riktigt vad jag läste som liten minns jag inte. Naturligtvis var det både Tove Janson och Astrid Lindgren, det vill säga ”Trollkarlens hatt” respektive ”Pippi Långstrump”. Så mycket mer blev det nog inte. Mumins och Pippis världar attraherade mig inte särskilt. Inte då och inte nu.

Sagens värld tilltalade mig inte heller. Naturligtvis blev jag undfågnad med genrens klassiker från H.C. Andersen över Topelius till bröderna Grimm och många fler. Men det hände att sagostunderna hos farmor i hennes vardagsrum vid Sandviksgatan 4 i Helsingfors fick avbrytas av att någon vuxen resolut tog tag i mig och bar ut mig – ingen orkade med min förfärade gråt som övergick i skrik.

I folkskolan blev vi undervisade i bibliska historien. Jag stängde ögon och öron. Jag värjde mig för allt det icke jordiska i berättelserna, för illustrationerna där mörka, skäggiga män i fotsida dräkter vandrande i evig öken på väg att offra sina djur och söner till en obarmhärtig Gud.

Problemet med mig, långt upp i skolåldern var alltså att jag ständigt var så rädd – för allt och alla. Hela tiden. Min ontologiska

trygghet var i grund skadad av att jag föddes mycket för tidigt och tillbringade stora delar mitt första levnadsår på barnsjukhus, och frågan är om den någonsin har repat sig helt. Jag minns naturligtvis inte vad mina tankar och fantasier handlade om i småbarnsåren men jag minns berättelserna om den skräckslagna lilla ungen som inte tålde främlingar och jag minns hur mamma – långt efteråt – härjade mitt sätt att reagera utifrån min orimliga känslighet. Det var ju så fruktansvärt komiskt med en treåring som vid minsta tillsägelse kastade upp armen framför ansiktet och borrarade in näsan i sitt tröstande armveck, särskilt som gesten alltid ackompanjerades av två fingrar i munnen och stora, anklagande ögon som stod bräddfulla av tårar.

Nej, en liten flicka med så mycket oro i sitt bröst var inte trakterad av berättelser där verkligheten löste upp sig och där precis allt kunde hända. De berättelser en sådan flicka ville läsa eller lyssna till skulle handla om en trygg igenkännbar vardag, där det förvisso inträffade ett och annat men där allt ordnade sig rätt snabbt.

Det var också sådana berättelser jag ville skriva. Mina små aktstycken handlade inte om tomtar och troll eller rövare i stora skogar. De handlade om sommarkvällar i skärgården, på Davidsnäs brygga där vuxna och barn metade abborre. De handlade om hur jag lärde mig simma, fyra och ett halvt år gammal och om hur modig jag då var. De handlade om min mosters taxvalpar och så handlade de litet mer avancerat om strövtåg på Helsingfors gator i höstkvällen där ljusen från människors vardagsrumsfönster lyste inbjudande gula – ett slags parafras på ”Flickan med svavelstickorna” med garanterat lyckligt slut.

Till mina egenheter som skolelev i det som idag skulle kallas låg- och mellanstadiet hörde, att jag var nästan perverst road av språkens grammatik. Rent principiellt gillade jag finsk grammatik bäst eftersom denna är så oklanderligt logisk och konsekvent medan jag tog franskans mer godtyckliga regelsystem som en utmaning. Roligast var dock svenskan så länge Börje Mattsson undervisade oss. Han var en tveklöst skicklig pedagog och jag ville ju så gärna lära mig.